

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

КОВАЛЕНКО КАТЕРИНА СЕРГІЇВНА

УДК 332.05 : 339.142

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ТОВАРОПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ В
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
ШКВАРЧУК ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА,
Національний університет «Львівська політехніка»,
професор кафедри фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
ПОЛІНКЕВИЧ ОКСАНА МИКОЛАЇВНА,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
завідувач кафедри економіки, безпеки та
інноваційної діяльності підприємства

кандидат економічних наук, доцент
КОВІНЬКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-
економічного університету,
доцент кафедри маркетингу та реклами

Захист відбудеться «04» грудня 2017 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.03 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, IV н.к., ауд. 209-А).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «03» листопада 2017 р.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради, к.е.н., доц.

Завербний А.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Запорукою успішного функціонування суб'єктів господарювання в умовах динамічного розвитку економіки, агресивного впливу зовнішнього середовища та високого рівня невизначеності і ризиків є неперервність діяльності. Найбільш незахищеними від негативного впливу таких факторів є підприємства з одиничним спрямуванням, що обумовлює необхідність розробки та застосування особливих методів захисту та забезпечення стабільної діяльності господарюючих суб'єктів. Одним з таких методів є диверсифікація діяльності підприємств, зокрема шляхом розширення напрямів їх товарних потоків. Економічні, соціальні та політичні фактори створюють необхідні умови щодо розвитку та удосконалення диверсифікації товаропотоків на підприємствах.

Покращення міжнародних зв'язків між державами обумовлює необхідність розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Диверсифікація товаропотоків на підприємствах продиктована об'єктивними причинами, найважливішими з яких є отримання додаткових вигод як фінансового, так і нефінансового характеру. Незважаючи на те, що диверсифікація як економічний процес є не новим, а прикладів її застосування є значна кількість, сучасні тенденції розвитку економіки вимагають додаткового вивчення цього економічного поняття у сукупності та взаємодії з категорією «товаропотоки».

Наукові дослідження сутності, форм та способів диверсифікації широко проводяться в межах стратегічного менеджменту, маркетингу та фінансів. Вивченню проблем диверсифікації присвячені праці таких іноземних вчених як Аакер Д., Амстронг Г., Ансофф І., Боумен К., Брігхем Ю., Карлоф Б., Котлер Ф., Марковіц Г., Міллер М., Мінцберг Г., Портер М., Стрикленд А.Дж., Томпсон А.А., Фатхутдінов Р.А., Шарп У., а також вітчизняних науковців Богуславського Є.І., Дерези В.М., Ковінько О.М., Корінько М.Д., Кузьміна О.Є., Немченко Г.І., Подольчака Н.Ю., Полінкевич О.М., Шершньової З.Є., Шкварчук Л.О. та ін. Окремі аспекти диверсифікації, у розрізі загальної системи менеджменту досліджені такими науковцями, як Захарчин Г.М., Мельник О.Г., Ліпич Л.Г., Олексів І.Б., Чухрай Н.І. Вивченням сутності, класифікації та характеристик категорії «товаропотоки» займались Крикавський Є.В., Тридід О.М., Єрьомін Н.В., Буланова В.С. та ін.

Незважаючи на значні досягнення в досліджуваній сфері, недостатньо розкритим в сучасній науковій та прикладній літературі залишається проблема формування ефективного механізму управління диверсифікацією товаропотоків, залежно від елемента розширення. До сьогодні не сформовано загального методу оцінювання ефективності застосування диверсифікації товаропотоків, в повному обсязі не кластеризовано витрат, пов'язаних із диверсифікацією товаропотоків на підприємстві. Більшість напрямів розвитку диверсифікації як категорії є загальними і не відображають її значимість для кожної ситуації. Потреба в подальшій розробці та удосконаленні диверсифікації товаропотоків зумовила актуальність дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає науковому напряму кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка» «Механізми управління корпоративними фінансовими потоками в умовах глобалізації ринків», дисертація виконана в межах науково-

дослідної роботи «Механізми управління корпоративними фінансовими потоками в умовах глобалізації ринків», де автором обґрунтовано застосування диверсифікації як методу зменшення рівня природних, політичних, комерційних та валютних ризиків (акт впровадження від 29.08.2017 р.). Крім того, результати дисертаційної роботи використані при виконанні науково-дослідної роботи кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва Національного університету «Львівська політехніка» за темою «Формування системи управління діяльністю організації на засадах врахування інтересів стейкхолдерів» (акт впровадження від 25.10.2017 р.). Зокрема, автором розвинуто метод управління диверсифікацією товаропотоків у зовнішньоекономічній діяльності підприємств на засадах врахування елемента розширення, застосування якого дає можливість розглядати систему управління як сукупність двох взаємозалежних елементів: управління логістичними процесами та управління підприємством через проекти.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розробка методико-прикладних рекомендацій щодо диверсифікації товаропотоків підприємств в зовнішньоекономічній діяльності.

Для досягнення мети у роботі поставлено такі завдання:

- уточнити сутність категорії «товаропотоки» та висвітлити її характеристики;
- удосконалити типологію товаропотоків підприємств;
- удосконалити метод управління диверсифікацією товаропотоків у зовнішньоекономічній діяльності;
- формалізувати підходи до кластеризації витрат на здійснення диверсифікації товаропотоків підприємств;
- розробити метод оцінювання ефективності впровадження стратегії диверсифікації товаропотоків в зовнішньоекономічній діяльності на підприємстві.

Об'єктом дослідження є процеси диверсифікації товаропотоків підприємств у зовнішньоекономічній діяльності.

Предметом дослідження є теоретичні та методико-прикладні положення з обґрунтування, підготовки та реалізації диверсифікації товаропотоків підприємств у зовнішньоекономічній діяльності.

Методи дослідження. У роботі застосовано такі методи дослідження: теоретичне узагальнення, систематизація та порівняльний аналіз (для визначення сутності категорій «диверсифікація», «товаропотоки» та «зовнішньоекономічна діяльність», формування класифікації, визначення характеристик, видів та складових цих категорій – розділ 1, підр. 1.1., 1.2.); морфологічний аналіз – для уточнення понятійно-категорійного апарату під час виконання роботи (усі розділи дисертації); групування дослідження ефективності диверсифікації товаропотоків (підр. 1.3.) бізнес-планування (для обґрунтування доцільності диверсифікації – розділ 2, підр. 2.3.); аналітичний і структурно-логічний (для аналізування диверсифікації товаропотоків на підприємствах з виробництва харчових продуктів – розділ 3, підр. 3.2.); аналогове моделювання – для розроблення методики розрахунку ефективності диверсифікації та унаочнення результатів моделювання (розділ 3, підр. 3.3.); табличний та графічний – для наочного представлення теоретико-прикладного

матеріалу роботи (усі розділи дисертації); аналіз і синтез – для вивчення об'єкта і предмета дослідження (усі розділи дисертації).

Інформаційною основою дисертаційної роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, інформаційно-довідкова, навчально-методична література, матеріали періодичних видань, статистичні звіти та огляди Державної служби статистики України, дані фінансової та управлінської звітності вітчизняних підприємств, їх внутрішні організаційно-розпорядчі документи, результати авторських досліджень, нормативно-правові акти органів державної влади та міжнародних організацій, а також відомості із мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у такому:

вперше:

- запропоновано дивергентний метод оцінювання ефективності диверсифікації товаропотоків у зовнішньоекономічній діяльності підприємств, який дає можливість оцінити перспективність здійснення диверсифікації товаропотоків з позиції оптимальності часу реалізації, глибини впровадження, способу організації та максимізації фінансових та нефінансових результатів;

удосконалено:

- типологію товаропотоків підприємств, яка, на відміну від існуючих, дає можливість виокремити товаропотоки за ознаками специфіки товару та специфіки потоку, у межах якої виділено класифікацію за регіональною ознакою та ідентифіковано характеристики національних та міжнародних товаропотоків;

- процес кластеризації витрат на диверсифікацію товаропотоків підприємств у зовнішньоекономічній діяльності, за яким, на відміну від існуючих, пропонується виокремлювати витрати залежно від рівня глибини диверсифікації, та розмежовувати витрати на розроблення диверсифікації та витрати на впровадження диверсифікації товаропотоків;

дістали подальшого розвитку:

- тлумачення категорії «товаропотік», яке, на відміну від існуючих, окреслює мультисторонній (вхідний та вихідний) рух визначеної кількості та асортиментного складу товарів від виробника до споживача за певний період часу відповідним транспортом включаючи всі ланки дистрибуції, в процесі виконання логістичних операцій;

- метод управління диверсифікацією товаропотоків у зовнішньоекономічній діяльності підприємств на засадах врахування елемента розширення, застосування якого, на відміну від існуючих, дає можливість розглядати систему управління як сукупність двох взаємозалежних елементів: управління логістичними процесами та управління підприємством через проекти.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання керівництвом підприємств з виробництва харчових продуктів розроблених теоретичних положень і прикладних рекомендацій щодо впровадження, управління та оцінювання ефективності диверсифікації товаропотоків.

Основні результати дисертаційної роботи впровадженні у діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання, зокрема: ТОВ «Аква-Поляна» (довідка № 674 від 16.12.2016 р.), ТЗОВ «Напої Плюс» (довідка № 104 від 19.11.2016 р.).

Матеріали дисертаційної роботи використовувались у навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» під час викладання дисциплін «Управління проектами» та «Логістичні системи» (для студентів усіх форм навчання спеціальності 075 «Маркетинг») (довідка № 67-01-1498 від 15.09.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі наукові результати, викладені у роботі, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та положення, які становлять індивідуальний внесок автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи розглянуто та схвалено на таких міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури» (м. Львів, 19-21 травня 2011 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Науково-практичне та теоретико-методологічне обґрунтування фінансово-економічного та управлінського потенціалу в аспекті розвитку економіки України» (м. Київ 4-5 листопада 2011 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми сучасної економіки в умовах фінансової нестабільності» (м. Одеса, 16-17 березня 2012 р.); VI науково-практична конференція «Наукове забезпечення процесів реформування соціально-економічних відносин в умовах глобалізації» (м. Сімферополь 25-27 квітня 2012 р.); IX міжнародна науково-практична конференція «Маркетинг та логістика в системі менеджменту» (м. Львів, 8-10 листопада 2012 р.); Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція: «Перспективні питання економіки та управління» (м. Львів, 08-09 квітня 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Ефективне управління економікою: теорія і практика» (м. Черкаси, 4–5 жовтня 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми економіки в умовах фінансової кризи» (м. Київ, 18-19 вересня 2015 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні напрями забезпечення ефективності економіки країни: збірник матеріалів» (м. Запоріжжя, 21-22 квітня 2017 р.) та наукових семінарах кафедри фінансів.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 17 наукових праць, серед яких: 6 статей у наукових фахових виданнях України (з них 5 у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних), 2 статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав та 9 тез доповідей на конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 4,74 д. а., з яких особисто автору належить 4,16 д. а.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел та 4 додатків. Обсяг основного тексту становить 174 сторінки. Дисертаційна робота містить 30 таблиць та 36 рисунків, список використаних джерел із 151 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету та завдання, предмет та об'єкт, теоретичну та методологічну базу дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «Теоретичні основи диверсифікації товаропотоків підприємств в зовнішньоекономічній діяльності» з'ясовано сутність

товаропотоків, охарактеризовано види диверсифікації. Особливу увагу приділено вивченню методів оцінювання економічної ефективності диверсифікації товаропотоків в зовнішньоекономічній діяльності.

Результати огляду та узагальнення літературних джерел засвідчили, що поняття «товаропотік» часто ототожнюють зі схожими за змістом категоріями: «матеріальний потік», «економічний потік» та «товарорух». Проте, товаропотоки є лише частиною усіх вище перелічених складових. З огляду на це під товаропотоком доцільно розуміти рух визначеної кількості та асортиментного складу товарів від виробника до кінцевого споживача за певний період часу відповідним транспортом з використанням всіх ланок дистрибуції, у процесі якого над ними виконуються логістичні операції.

Існуюча типологія товаропотоків базується на виокремленні специфіки товару, що обмежує можливості щодо застосування зазначеної типології до специфіки потоку і обумовлює необхідність розширення класифікаційних ознак. У зв'язку з тим, що товаропотоки, які виникають при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності мають специфічні характеристики, виникає доцільність їх поділу на національні та міжнародні. Товаропотоки підприємств, що формуються в межах території, обмеженої національним кордоном визначаються як національні, а товаропотоки, які здійснюються з перетином кордону – міжнародні.

Товаропотокам, які формуються на підприємстві, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність, притаманні особливі характеристики, які доцільно об'єднувати у групу загальних і специфічних. Характеристики, що притаманні усім видам товаропотоків, незалежно від місця та часу їх виникнення, є загальними, а ті, що виникають при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, – специфічними. Як загальні, так і специфічні характеристики поділяємо на якісні та кількісні (рис.1).

Специфічні кількісні характеристики товаропотоків у ЗЕД обумовлюються наявністю певних обмежень, що супроводжують експортно-імпортні операції та обумовлюються митними процедурами, які змінюють характеристики товаропотоку: збільшують його величину (вартість) через обкладання митом та зменшують швидкість руху через додаткові витрати часу на оформлення документів, які засвідчують якість, походження, виробника товару тощо.

☐ Характеристики товаропотоків, запропоновані автором

Рис. 1. Класифікація характеристик товаропотоків у ЗЕД

Примітка: сформовано та доповнено автором на підставі аналізування літературних джерел

Диверсифікація як економічна категорія має широкий спектр застосування та використовується для тлумачення різних економічних процесів. Ґрунтовне дослідження поглядів науковців виявило три підходи до трактування диверсифікації: 1) як вид корпоративної стратегії; 2) як маркетингову стратегію; 3) як метод зниження інвестиційних ризиків. Для дослідження товаропотоків доцільно трактувати диверсифікацію як стратегію, що забезпечує компанії вихід за межі основного виду бізнесу, проникнення у нові види діяльності та сфери господарювання, розширення асортиментної групи товарів з метою уникнення коливань отримуваних прибутків та зменшення ступеня ризику. У результаті дослідження встановлено, що диверсифікація товаропотоків це розширення та різноманіття руху товарів на всіх стадіях мережевої структури ланцюга поставок, включаючи кінцевого споживача з метою збільшення економічної вигоди від діяльності.

Оскільки диверсифікація товаропотоків розглядається як стратегія, її реалізацію доцільно здійснювати через систему управління проектами, зміст якої залежить від місії та цілей підприємства. Під проектом розуміється комплексний одномоментний захід що не повторюється, обмежений у часі, бюджеті та ресурсах, а також чіткими вказівками щодо їх виконання.

Методи оцінювання економічної ефективності при диверсифікації товаропотоків доцільно об'єднати у чотири групи:

1. У проектах диверсифікації за визначенням теперішньої вартості (строк окупності; індекс прибутковості; чиста дисконтована вартість; внутрішня ставка доходу).
2. На основі портфельного аналізу (матриця БКГ; матриця Маккінсі; метод переліку критеріїв; бальний метод, модель ADL/LC).
3. За показниками фінансової стійкості в поточному періоді та інтегральний метод.
4. За загальним корисним результатом від диверсифікації.

Методи оцінювання перших трьох груп дають можливість користувачам розраховувати лише поточний економічний ефект від впровадження проекту диверсифікації. Для подолання цього недоліку доцільно застосовувати метод оцінювання економічного ефекту за загальним корисним результатом, який дає можливість оцінити як фінансові, так і нефінансові результати, що отримує підприємство, впроваджуючи диверсифікацію товаропотоків (рис.2).

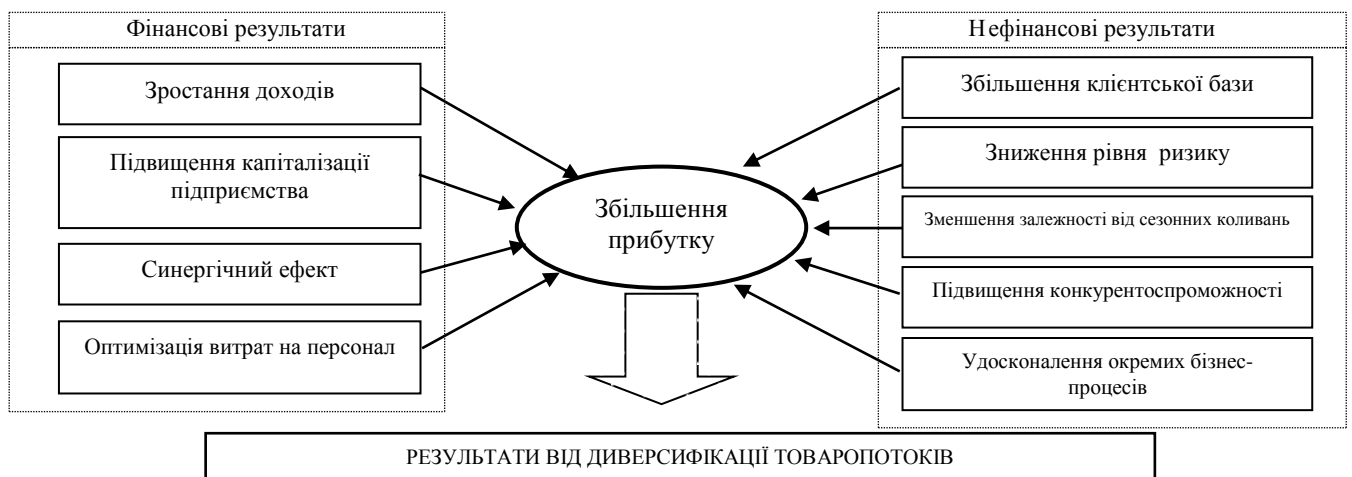

Рис. 2. Види корисних результатів від впровадження диверсифікації товаропотоків
Примітка: розроблено дисертантом

Застосовуючи такий метод для вираження результатів від впровадження стратегії диверсифікації, можна визначити суму отриманих позитивних змін в певному еквіваленті в довгостроковому періоді. Загалом, метою застосування диверсифікації товаропотоків є збільшення прибутку підприємства, досягнення якого може бути завдяки покращенню окремих його складових. Для оцінювання загального результату від впровадження диверсифікації ми пропонуємо визначити всі його складові, тобто охарактеризувати фінансові та нефінансові результати.

Фінансові результати відображаються у збільшенні прибутку (за рахунок приросту виручки), а нефінансові результати – як додаткові вигоди, які не мають поточної грошової оцінки, а у довгостроковій перспективі призводять до зростання прибуткової діяльності підприємства.

Другий розділ «Аналізування товаропотоків підприємств з виробництва харчових продуктів» присвячений дослідженню особливостей формування харчових товаропотоків. Здійснено аналізування внутрішнього ринку харчових товаропотоків, проаналізовано тенденції розвитку зовнішнього ринку виробництва харчових продуктів та сформовано товарну структуру диверсифікації зовнішньоекономічної діяльності підприємств на основі матриці ADL/LC.

Виробництво харчових продуктів (ВХП) в будь-якій країні є стратегічно важливим видом діяльності, оскільки лежить в основі гарантування продовольчої безпеки населення. Виробництво харчових продуктів України складається майже із сорока галузей, які займають п'яту частину від загального обсягу промисловості.

За останні десять років спостерігається загальна тенденція до збільшення обсягів харчових товаропотоків і, як будь яка галузь, характеризується нестабільним темпом приросту (рис.3). Основними факторами, що гальмують розвиток підприємств з ВХП, є застарілість обладнання та технологій, нерозвинутість інфраструктури, неналагодженість дій між приватними підприємцями й заводами-виробниками.

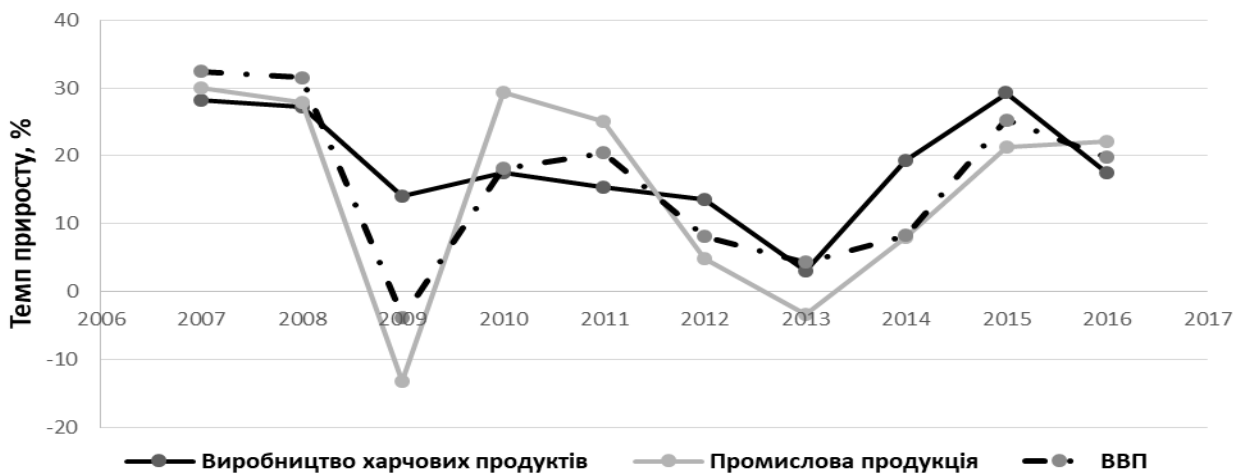

Рис. 3 Темпи зміни обсягів виробництва харчових продуктів, промислової продукції та ВВП України у 2005-2016 рр.

Примітка: сформовано дисертантом за даними Держстату

Аналіз динаміки та структури операційних витрат підприємств-виробників харчових продуктів показує, що найбільша їх частка припадає на матеріальні витрати (витрати на сировину, основні матеріали, напівфабрикати та комплектуючі

вироби, паливо, енергію тощо). Актуальною на сьогодні залишається і проблема низької реноваційної активності основних засобів вітчизняних підприємств, що здійснюють харчові товаропотоки. Диверсифікація товаропотоків дозволяє частково знизити вартість витрат, оскільки дає можливість розширити не тільки ринки збуту (ринки для збуту вихідних товаропотоків), але й ринки постачальників (ринки вхідних товаропотоків).

Володіючи значним експортним потенціалом, зовнішньоекономічна діяльність підприємств з ВХП є малорозвиненою та неконкурентоспроможною на світовому ринку. Вагомим елементом впливу нестабільної зовнішньоекономічної діяльності підприємств є їх залежність від багатьох як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Так, у період Світової фінансової кризи вітчизняний ринок характеризувався значним зменшенням обсягів міжнародних вхідних та вихідних товаропотоків харчових товарів. Поступовий спад як експортних товаропотоків, так і імпорتنих товаропотоків спостерігався у 2007 р. та 2009 р. У 2010 р. експортний та імпорتنий товаропотік харчових продуктів збільшився майже в однакових пропорціях та становив 23,13% та 23,14% відповідно. У період 2009-2012 рр. сальдо експортних та імпорتنих операцій було незначним, у 2011 р. - негативним, причиною чого було збільшення обсягів закупівлі таких імпорتنих товарів як продукти з м'яса, риби, тютюну і промислові замітники тютюну та інших готових харчових продуктів. Із 2013 р. негативних вплив військово-політичного конфлікту на Донбасі призвів до припинення діяльності або роботи не в повному обсязі вітчизняних підприємств, що мали потужності, ринки вхідних та вихідних товаропотоків на території РФ. За аналізований період, максимальне значення експорту було у 2013 р., та становило 3 557 168 тис. дол. США, а найбільша різниця між обсягом експортованих та імпортованих товаропотоків харчових продуктів спостерігалася у 2015 р. (860 681,1 тис. дол. США).

Показники динаміки інвестиційних надходжень підтверджують нестійку ситуацію щодо притоку інвестицій у виробництво харчових продуктів. Якщо у період 2007-2008 рр. спостерігалась тенденція до приросту показників, то у період з 2009-2010 рр. обсяги інвестицій в основний капітал значно зменшились. Приріст інвестицій в основний капітал у 2011 р. склав 46,37%, що перевищує всі показники за останні п'ять років, а збільшення прямих іноземних інвестицій склало 12,98%. Негативний вплив політичних подій останніх років відобразився у мінімальному та навіть від'ємному (у 2015 р.-19,27%) прирості іноземних інвестицій в аналізованому періоді, проте у 2016 р. показники надходжень капітальних інвестицій покращилися на 10,3% відповідно до попереднього року. Аналізування товаропотоків підприємств з виробництва харчових продуктів показує, що такі фактори як світова фінансова криза та воєнно-політичний конфлікт в країні значно зменшують обсяги міжнародних вхідних та вихідних товаропотоків, притоків інвестицій та загалом розвиток ВХП.

Аналізування стану підприємств з виробництва харчових продуктів доцільно проводити за допомогою матриці ADL/LC, у якій поєднано два параметри: стадія життєвого циклу товару (зародження, ріст, зрілість та старіння); конкурентна позиція товару (домінуюча, сильна, сприятлива, міцна та слабка). Оскільки, продукція підприємств з ВХП має специфічні властивості (обмежений термін

придатності, висока еластичність попиту від рівня доходів населення, сезонність виробництва та реалізації), то виникає необхідність застосування особливих характеристик для оцінювання положення підприємств на ринку відповідних товарів. У якості таких характеристик доцільно використовувати:

- частка ринку;
- технологічне лідерство (наявність особливої технології виробництва або компонентів, які не мають конкуренти);
- додаткові переваги (особливості даного товару у порівнянні з іншим схожим, наприклад співвідношення «ціна-якість», імідж тощо);
- асортиментний склад;
- реклама (використання реклами у просуванні продукту, її інтенсивність).

Завдяки оцінюванню виду бізнесу за цими параметрами ми визначили позиції проекту поряд з іншими товарами на ринку та сформували майбутній напрям його розвитку. У залежності від встановленої позиції, згідно з моделлю ADL/LC, запропонована подальша стратегія розвитку аналізованих видів бізнесу.

Модель ADL/LC застосована для визначення ефективності впровадження диверсифікації товаропотоків у діяльність шість успішних підприємств, які відносяться до компаній з широкою продуктовою диверсифікацією. Глибина диверсифікації відповідних відрізняється між собою, що дає нам підстави умовно поділити їх на три групи: перша група – представники непов'язаної диверсифікації; друга – представники пов'язаної вертикальної диверсифікації; третя – представники пов'язаної горизонтальної диверсифікації. Аналізування здійснено за окремими видами бізнесу, встановлено положення товарів, які вони пропонують та виокремлено доцільність диверсифікації їх діяльності.

Матриця моделі ADL/LC дозволяє наочно показати, на якій стадії життєвого циклу знаходиться аналізований проект та яку конкуренту позицію він займає. Завданням побудови матриці є визначення позиції видів бізнесу та обрання уточнених стратегій, які спрямовані на подальший максимальний розвиток кожного з аналізованих видів бізнесу. Оскільки перелік запропонованих стратегій є великим, та зважаючи на те, що модель ADL/LC була розроблена для загального ринку, більшість запропонованих стратегій є недоцільними для застосування на українському ринку. Завдяки аналізуванню і визначенню позицій видів бізнесу, зважаючи на специфіку розвитку вітчизняного ринку харчових продуктів, для кожного виду бізнесу рекомендовано відповідну стратегію подальшого розвитку із запропонованих, зокрема:

- «Nescafe» - стратегію зворотної інтеграції, що дасть можливість компанії зменшити витрати на транспортування сировини з інших країн та значно зменшити час на виробництво власної продукції;
- «Jacobs» - стратегію раціоналізації системи збуту, що збільшить ефективність логістичної системи, та дозволить збільшити конкурентні позиції на ринку;
- «NAN» - варто використовувати стратегію традиційної ефективності зниження вартості, що підвищить обсяги продажу та дозволить твердо закріпити місце лідера на ринку дитячого харчування;
- «Люкс» - доцільно розширити свою діяльність із використанням стратегії «ті ж продукти / нові ринки».

Аналогічне аналізування проведено для ще для чотирьох підприємств та їх видів бізнесу та визначено, що бізнес-портфель більшості вітчизняних харчових підприємств, які застосовують диверсифікацію товаропотоків є незбалансованим, тобто види бізнесу, які реалізуються, не дають підстави стверджувати, що компанія буде розвиватись стало протягом тривалого періоду часу. Винятками є компанії, що є частинами світових корпорацій, і управління яких здійснюється на підставі загального стратегічного спрямування відповідних корпорацій.

У третьому розділі «Удосконалення організаційно-методичних засад здійснення диверсифікації зовнішньоекономічної діяльності підприємств» виявлені напрями оптимізації товаропотоків підприємства при зовнішньоекономічній діяльності, удосконалено підходи до оцінювання ефективності диверсифікації товаропотоків та розроблені заходи підвищення якості диверсифікації товаропотоків підприємств.

Визначено, що у випадку впровадження диверсифікації товаропотоків на підприємстві, відбувається збільшення періоду його прибуткової діяльності. Вихідними параметрами цього підходу є умова, що диверсифікацію варто застосовувати тоді, коли підприємство отримує найбільші доходи (оптимальний момент), тобто коли виконується нерівність

$$Q_m = \text{Arg max}_Q \{TR'(Q) - TC'(Q)\}, \quad (1)$$

де Q_m - обсяг випуску продукції (шт.); $TR(Q)$ – сукупна виручка (гр.од.); $TC(Q)$ - сукупні витрати (гр.од.).

Графічно це означає такий обсяг випуску Q_m , для якого криві $TR(Q)$ і $TC(Q)$ мають однакові кути нахилу. Нахил кривої сукупної виручки $\frac{\Delta TR(Q)}{\Delta Q}$

величину граничної виручки MR , тобто $\frac{dTR(Q)}{dQ}$, а нахил кривої сукупних витрат $\frac{\Delta TC(Q)}{\Delta Q}$ визначає величину граничних витрат MC ($\frac{dTC(Q)}{dQ}$). Отже, в цей момент повинна виконуватись рівність:

$$MR(Q_m) = MC(Q_m), \text{ тобто } \frac{dMR(Q_m)}{dQ} = \frac{dMC(Q_m)}{dQ}. \quad (2)$$

На основі літературних джерел, оптимальний момент впровадження диверсифікації товаропотоків зображено на рис. 4, що відповідає значенню Q_m при якому прибуток рівний різниці значень функцій $TR(Q)$ і $TC(Q)$ буде найбільшим (відрізок EF). Область прибутковості підприємства на рис.4 представлена множиною точок обмеженою лініями $TR(Q)$ і $TC(Q)$ між точками a та b . Кожного підприємця, очевидно, цікавить, при яких умовах період прибутковості підприємства буде найбільшим, тобто $b \rightarrow \max$.

Розглянемо функцію (1) в околі точки Q_m у ряд Тейлора, обмежившись тільки трьома членами розкладу, тобто $T(Q) = TR(Q) - TC(Q)$, де

$$b = \sqrt{\frac{-2 \cdot T(Q_m)}{T''(Q_m)}} + Q_m. \quad (3)$$

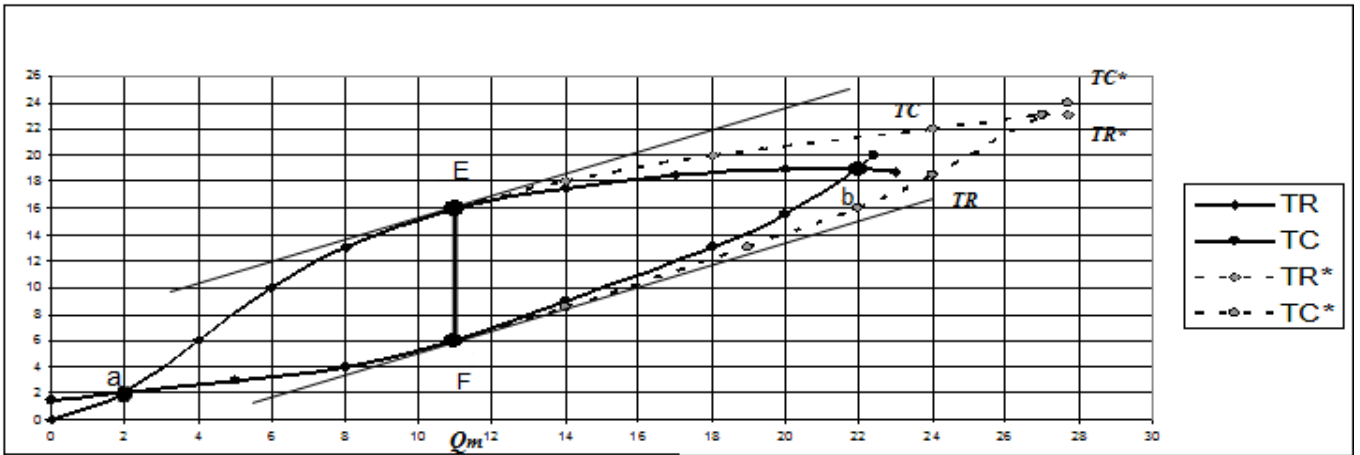

Рис.4. Оптимізаційні параметри диверсифікації за моделлю TRTC

Примітка: розроблено дисертантом

Слід зауважити, що $T(Q_m) > 0$, оскільки Q_m належить області продуктивності підприємства, а $T''(Q_m) < 0$, оскільки $T(Q)$ є опуклою функцією. Це означає, що підкореневий вираз у формулі (3) на області продуктивності завжди буде невід'ємним. Для подальшого дослідження вважаємо, що формула (1) після проведення диверсифікації буде мати вигляд:

$$T^*(Q) = TR^*(Q) - TC^*(Q), \quad (4)$$

де $TR^*(Q)$, $TC^*(Q)$ - відповідно функції сукупної виручки та витрат після проведення диверсифікації (включаючи нову продукцію). Припускаємо, що похідна нової функції прибутку в момент диверсифікації також дорівнює нулеві, тобто період прибутковості після впровадження диверсифікації (b^*) виглядає:

$$b^* = \sqrt{\frac{-2 \cdot T^*(Q_m)}{T^{*''}(Q_m)}} + Q_m. \quad (5)$$

Умова, при якій диверсифікація товаропотоків збільшує прибутковість підприємства, відображається нерівністю $b^* > b$ або:

$$\frac{T^*(Q_m)}{T^{*''}(Q_m)} < \frac{T(Q_m)}{T''(Q_m)}. \quad (6)$$

Отже, проміжок прибутковості підприємства при диверсифікації збільшиться тоді, коли відношення для нової функції прибутку буде меншим, ніж таке ж відношення для функції прибутку до диверсифікації (формула 7).

$$\frac{T^*(Q_m)}{T^{*''}(Q_m)}. \quad (7)$$

Таким чином, здійснивши ряд математичних обчислень, спираючись на теорію М.Богуславського та модель TRTC, доводимо, що, застосовуючи стратегію диверсифікації товаропотоків, підприємство збільшує часовий проміжок своєї прибуткової діяльності. Умовою цього є застосування диверсифікації товаропотоків в оптимальний момент, яким є момент часу, коли підприємство перебуває на піку свого розвитку, тобто є максимально прибутковим. Визначити цей момент можна за допомогою моделі граничних витрат. На практиці, визначити цей момент складно,

але, застосовуючи бюджетне планування та прогнозування діяльності, визначити майбутні доходи та витрати підприємства є можливим.

Аналізування методів оцінювання ефекту від впровадження диверсифікації показало, що кожен із досліджуваних розрахунків виділяє корисність лише з певних напрямів. Тільки при застосуванні більшості методів одночасно, можна всебічно охарактеризувати вигоди від диверсифікації. Суттєвою перешкодою використання більшості методів є те, що для розрахунку показників вітчизняна фінансова звітність є абсолютно неінформативною, у ній не передбачено окремих статей витрат, необхідних для обчислення ефекту від диверсифікації. Тому, для визначення ефекту від диверсифікації товаропотоків на підприємстві, було проаналізовано зміну фінансово-економічного стану вітчизняних підприємств з виробництва харчових продуктів та виявили основну мету застосування диверсифікації – не зменшення рівня ризику основної діяльності, а розширення сегменту споживачів.

Оскільки диверсифікація товаропотоків може охоплювати як всі бізнес-процеси на підприємстві, так і окремі напрямки, вважаємо, що і витрати можуть бути різними. В дисертації запропоновано визначати складність диверсифікації товаропотоків, виділивши витрати залежно від кількості елементів розширення та визначивши три рівні глибини диверсифікації. Першим рівнем глибини диверсифікації товаропотоків є такий, при якому розширення елементів відбувається в межах власного підприємства. Другий рівень глибини диверсифікації товаропотоків є такий, для виконання якого необхідно залучати підприємства-партнери. Третій рівень диверсифікації відображає розширення, що передбачає започаткування повністю нового підприємства. Відповідно до такого поділу, вважаємо доцільним класифікувати витрати на диверсифікацію товаропотоків залежно від рівня глибини диверсифікації (рис.5).

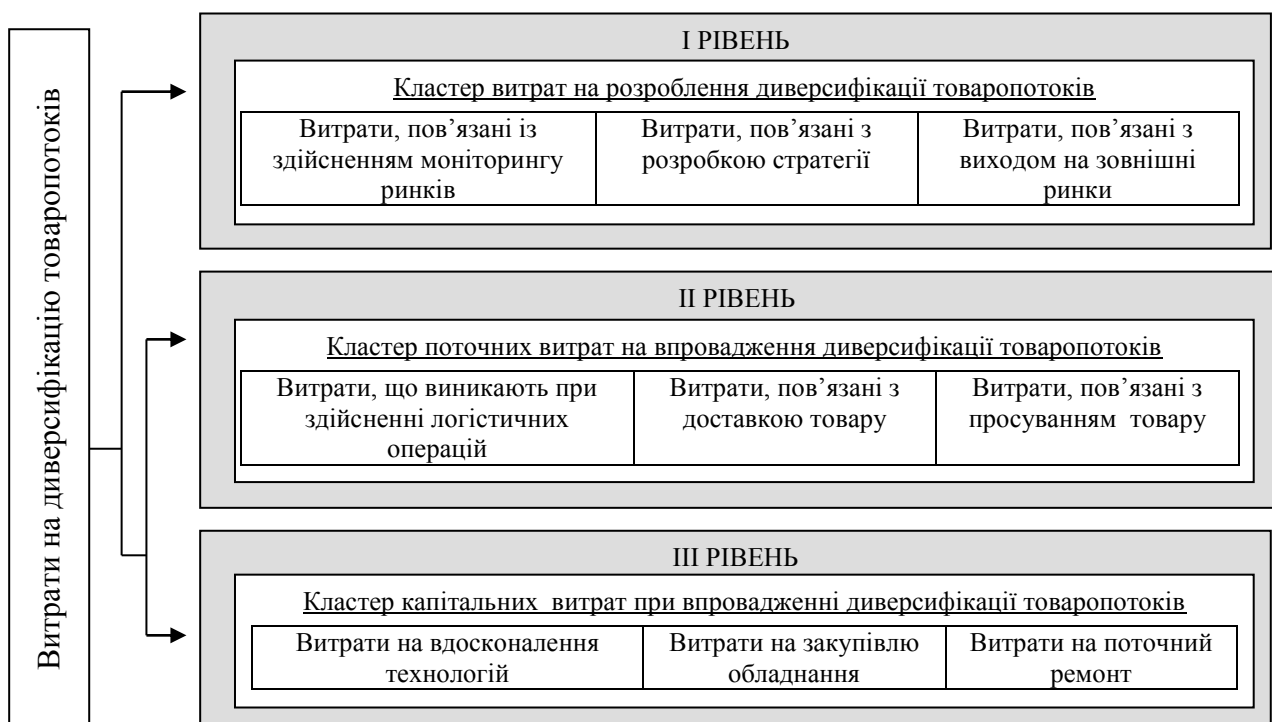

Рис. 5. Кластеризація витрат на диверсифікацію товаропотоків на підприємстві

Примітка: розроблено дисертантом

На першому рівні підприємство здійснює таке розширення, при якому виникають тільки витрати на розроблення стратегії диверсифікації. Тобто витрати, пов'язані з розробкою, впровадженням стратегії, здійсненням постійного моніторингу та витрати, що виникають при виході на зовнішній ринок.

Другий рівень глибини диверсифікації товаропотоків передбачає виникнення поточних витрат на впровадження диверсифікації. Такі витрати виникають при здійсненні логістичних операцій, пов'язаних з доставкою та просуванням товару на новий ринок збуту. При третьому рівні глибини, крім витрат на управління та забезпечення диверсифікації товаропотоків, виникають капітальні витрати, пов'язані зі збільшенням основних засобів підприємства для забезпечення реалізації стратегії.

Реалізація стратегії диверсифікації може виступати складовою як стратегічного планування, так і тактичного. Тому механізм реалізації стратегії диверсифікації товаропотоків доцільно розглядати у двох аспектах: у системі логістичних процесів та через проекти. Такий підхід зумовлений тим, що, здійснюючи диверсифікацію товаропотоків, підприємство збільшує не лише свої вхідні потоки, але й вихідні, з боку постачальників. Зміна напрямку потоку спричинює зміни в логістичній системі підприємства, а впровадження таких змін можна здійснити через реалізацію проектів. Управління диверсифікацією товаропотоків через логістичну систему доцільно здійснювати на основі класичного підходу планування, що складається з чотирьох етапів:

- Етап I. Оцінювання можливостей підприємства щодо диверсифікації (включає оцінювання факторів внутрішнього середовища підприємства; оцінювання факторів зовнішнього середовища підприємства; прогнозування можливих умов функціонування та результатів діяльності; виконання розрахунків, обґрунтувань, проектних рішень; прийняття рішення щодо диверсифікації товаропотоків).

- Етап II. Визначення об'єктів, цілей та способів здійснення диверсифікації товаропотоків (складається з визначення елементів диверсифікації товаропотоків, оцінювання обраного напрямку диверсифікації товаропотоків та зіставлення обраної стратегії з цілями та метою діяльністю підприємства).

- Етап III. Впровадження диверсифікації (здійснюється через реалізацію обраного напрямку диверсифікації, зміну структури ланцюга поставок завдяки розширенню кількості постачальників, партнерів, модифікації каналів збуту та товарів і оцінювання ефективності впровадження стратегії).

- Етап VI. Контролювання та регулювання диверсифікації (передбачає контроль за реалізацією процесу диверсифікації товаропотоків та усунення недоліків, проблем, що виникають при здійсненні диверсифікації товаропотоків).

На етапі III відбуватимуться зміни в логістичній системі підприємства, оскільки будуть збільшуватись напрямки потоку товарів як від виробника до споживача, так і від постачальника до виробника. Таким чином, зміни будуть відбуватись у структурі ланцюга поставок, який буде розширювати кількість каналів розподілу в залежності від масштабів диверсифікації.

Управління диверсифікацією товаропотоків через проекти дає можливість підприємству реалізувати поставлені завдання з врахуванням місії підприємства, завдань та його можливостей. Реалізація стратегії диверсифікації товаропотоків через проекти визначає, за який термін, з якими бюджетом ресурсів можна

досягнути поставлених завдань. Процес реалізації стратегії товаропотоків підприємств пропонуємо визначати як послідовність дій чотирьох операцій. Така послідовність є типовою для реалізації більшості проектів та дозволяє в загальному дослідити процес управління стратегією. Планування на підприємстві, що використовує диверсифікацію товаропотоків, буде складатись з:

- 1) визначення місії організації;
- 2) встановлення довгострокових цілей та завдань;
- 3) розроблення стратегій для досягнення цілей;
- 4) реалізація стратегій через проекти.

Завдяки такій послідовності визначаємо місце диверсифікації товаропотоків, що реалізується як проект в процесі діяльності організації. А оскільки однією з пріоритетних характеристик проекту є строковість, тобто часова обмеженість, є необхідним розглядати питання щодо життєвого циклу проекту.

Оптимальна структура життєвого циклу проектів диверсифікації товаропотоків повинна складатися з чотирьох фаз: початкової, основної, завершальної фаз та фази гарантійних зобов'язань (табл.1).

Таблиця 1

Фази життєвого циклу, функції та підфункції проектів

Фаза життєвого циклу проекту					
Початкова		Основна		Завершальна	Гарантійних зобов'язань
Формування концепції	Розробка	Реалізація	Контроль	Завершення	Виконання гарантійних зобов'язань
<ul style="list-style-type: none"> - Постановка завдання; - Визначення цілей проекту; - Визначення списку завдань; - Формування попереднього бюджету; - Визначення і оцінювання ризиків; - Оцінювання очікуваних результатів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Визначення завдань проекту; - Оцінка часу виконання і витрат; - Визначення послідовності завдань за проектом; - Підготовка технічного завдання за проектом. 	<ul style="list-style-type: none"> - Визначення необхідної кількості співробітників; - Призначення керівника проекту - Організація робочої групи; - Розподілення обов'язків з виконання різних пакетів робочих завдань 	<ul style="list-style-type: none"> - Визначення стилю управління; - Формування переліку елементів контролю; - Підготовка звітів про стан робіт; - Аналізування графіку проекту; - Прийняття рішення про внесення змін. 	<ul style="list-style-type: none"> - Впровадження результату проекту (диверсифікації товаропотоків в ЗЕД) в діяльність підприємства; - Документування проекту. 	<ul style="list-style-type: none"> - Надання гарантії на якість результату проекту (диверсифікації товаропотоків в ЗЕД), а також усунення дефектів, що виникають в процесі експлуатації результату проекту (товару), якщо вони обумовлені неякісно виконаними роботами.
Управління задумом проекту	Управління вартістю та фінансуванням проекту	Управління ризиком в проекті	Управління проектом за часовими параметрами	Управління задумом проекту	Управління задумом проекту
			Управління людськими ресурсами	Управління контрактами	Управління змінами
			Управління безпекою	Управління якістю	Правове забезпечення
			Управління конфліктами	Управління системами	Управління комунікаціями
			Управління виконанням гарантійними зобов'язаннями		

Примітка: сформовано та доповнено автором

Остання фаза існує тоді, коли результатом є продукт довготривалого вжитку. Якщо результатом проекту є продукти харчування чи ті продукти, які не мають післяпродажного обслуговування, проект буде становити тільки три фази. Метод управління стратегією диверсифікацією товаропотоків через проекти є оптимальним, оскільки в більшості випадків, здійснюючи розширення своєї діяльності, підприємство здійснює його через впровадження нового напрямку роботи (новий вид товару, новий ринок збуту тощо).

Управління диверсифікацією товаропотоків через проекти проходить чотири фази життєвого циклу, на яких диверсифікація товаропотоків виникає спочатку як ідея і закінчує своє існування як новий вид діяльності, що стає основним та вже не є диверсифікацією.

Таким чином, результативність диверсифікації товаропотоків залежить від багатьох чинників. Основними складовими ефективного впровадження та реалізації такої стратегії є визначення оптимального моменту впровадження, обрання відповідного методу управління та реалізації стратегії і визначення потрібної глибини стратегії.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання розроблення рекомендацій щодо диверсифікації товаропотоків на підприємствах з виробництва харчових продуктів. Результати виконаного дослідження дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Уточнено трактування категорії «товаропотоки» як мультистороннього (вхідного та вихідного) руху визначеної кількості та асортиментного складу товарів від виробника до споживача за певний період часу, відповідним транспортом, включаючи всі ланки дистрибуції, в процесі якого над ними виконуються логістичні операції. Це дало змогу визначити сутність «товаропотік» як окрему економічну категорію, а не ототожнювати його зі схожими за змістом трактуваннями матеріального та економічного потоків.

2. Удосконалено класифікацію товаропотоків шляхом врахування додаткової класифікаційної ознаки – регіональної. За регіональною ознакою всі товаропотоки можна класифікувати на національні та міжнародні. Товаропотокам підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність притаманна низка специфічних характеристик, які виникають у зв'язку зі зміною юрисдикції власника, тому всі характеристики товаропотоків доцільно класифікувати на загальні і специфічні. Наведена класифікація дає змогу керівникам підприємств визначати специфічні властивості товаропотоків в зовнішньоекономічній діяльності.

3. Удосконалено метод управління диверсифікацією товаропотоків у зовнішньоекономічній діяльності залежно від елемента розширення, який складається з двох аспектів: процесів реалізації поставлених цілей підприємства через проекти та оптимізації логістичного процесу підприємства. Застосування методу управління диверсифікацією товаропотоків через проекти є доцільним на етапі, коли на підприємстві є чітко сформовані цілі і завдання диверсифікації, а процес їх реалізації є реалістичним для підприємства. Метод управління диверсифікацією в логістичній системі передбачає зміни в ланцюгах поставок через розширення напрямів вхідних та вихідних товарів на підприємстві. Використання

керівниками харчових підприємств, економічних відділів та відділів маркетингу вищенаведеного методу сприятиме раціоналізації управлінських рішень щодо диверсифікації товаропотоків у зовнішньоекономічній діяльності.

4. Запропоновано типологію витрат, які виникають на підприємстві при впровадженні диверсифікації товаропотоків. Виявлено, що залежно від масштабів, диверсифікація може мати три рівні глибини. Відповідно до цього розроблено підхід щодо поділу усіх витрат на витрати на управління диверсифікацією товаропотоків та витрати на забезпечення диверсифікації товаропотоків. У свою чергу останні можна поділити на поточні та капітальні. Ознайомлення керівників аналітичних відділів з можливими витратами, що виникають при впровадженні диверсифікації товаропотоків, дозволить їм кваліфіковано сформулювати бюджет проекту.

5. Сформовано чотири групи методів оцінювання економічної ефективності диверсифікації товаропотоків: за визначенням теперішньої вартості; на основі портфельного аналізу; за показниками фінансової стійкості в поточному періоді та інтегральним методом; за загальним корисним результатом від диверсифікації. Ця інформація буде необхідною керівникам підприємств і відділів планування для визначення доцільності здійснення стратегії диверсифікації товаропотоків. Більшість із запропонованих методів не дають повноцінного оцінювання ефективності диверсифікації товаропотоків поодиночі, а правильними результатами є лише ті, обчислення яких відбувається на основі декількох одночасно залучених методів. На підставі цього розроблено дивергентний метод оцінювання диверсифікації товаропотоків через обчислення фінансових на нефінансових результатів, що отримує підприємство впроваджуючи диверсифікацію товаропотоків з позиції оптимальності часу реалізації стратегії. Фінансові результати знаходять своє відображення у збільшенні прибутку (за рахунок приросту виручки), а нефінансові результати – як додаткові вигоди, які не мають поточної грошової оцінки, але у перспективі впливають на зростання прибутковості підприємства. Аргументовано доцільність застосування диверсифікації товаропотоків в ЗЕД з позиції часу впровадження. На основі моделі TRTC та порівнянні граничних доходів та витрат сформовано, що застосування диверсифікації в оптимальний період діяльності підприємства збільшує площу його прибутковості і дає змогу стверджувати, що використання такої стратегії на підприємстві приносить результати у вигляді збільшення дохідності. Така інформація є необхідною для керівників інституційного рівня управління на підприємствах, оскільки визначає в який момент необхідно впроваджувати стратегію диверсифікації товаропотоків.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані результати дисертації

1.1. Праці у наукових фахових виданнях України

1. Коваленко К.С., 2012. Оцінювання ефективності диверсифікації на основі моделі «ADL/LC». *Збірник наукових праць у 2-х частинах «Міжнародна економічна політика»*, II, с.170-177.

2. *Коваленко К.С., 2011. Пов'язана та непов'язана диверсифікація як спосіб зниження ризику. *Економічний простір: Збірник наукових праць*, 54, с. 311-313.

(Міжнародні наукометричні бази даних: *Index Copernicus, Google Scholar, Українські наукові журнали, PИHЦ, Advanced Science Index*).

3. *Коваленко К.С., 2012. Шляхи вирішення проблеми конкурентоспроможності вітчизняних підприємств харчових продуктів на міжнародному ринку. *Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал*, 33, с. 357 – 359. (Міжнародні наукометричні бази даних: *Index Copernicus, Google Scholar, Українські наукові журнали, PИHЦ, Advanced Science Index*).

4. *Коваленко К.С., Шкварчук Л.О., 2012. Оцінювання товаропотоків у зовнішньоекономічній діяльності підприємств. *Науковий журнал «Бізнес Інформ»*, 9, с. 54-57. (Міжнародні наукометричні бази даних: *Ulrichsweb Global Serials Directory; Research Papers in Economics; Російський індекс наукового цитування; Index Copernicus; Directory of Open Access Journals; CiteFactor; Academic Journals Database; Research Bible; Соціонет; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського*. (Особистий внесок автора: проведено дослідження сутності товаропотоків та їх видів; запропоновано узагальнення характеристик товаропотоків).

5. *Коваленко К.С., 2013. Оцінювання результатів впровадження диверсифікації товаропотоків на підприємстві. *Технологічний аудит та резерви виробництва*, 6/3(14), с. 18-21. (Міжнародні наукометричні бази даних: *Index Copernicus; PИHЦ; Ulrich's Periodicals Directory; DRIVER; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); ResearchBib; Directory of Open Access Journals (DOAJ); WorldCat; EBSCO; CrossRef; Directory Indexing of International Research Journals Directory of Research Journals Indexing (DRJI); Open Academic Journals Index (OAJI); Sherpa/Romeo; Open Access Articles; WorldWideScience.org; JURN*).

6. *Коваленко К. С., 2017. Перспективність здійснення диверсифікації товаропотоків у зовнішньоекономічній діяльності. *Ефективна економіка*, [online] 3. Доступно: <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5510>> [Дата звернення 10 серпня 2017]. (Міжнародні наукометричні бази даних: *Index Copernicus; Google Scholar*).

1.2. Праці у наукових періодичних виданнях інших держав

7. Kovalenko K., 2013. Evaluation the effectiveness of diversification on the Ukrainian enterprises. *The collection includes "The Recent Trends in Science and Technology Management"*. London, UK, 09-10 May, с.140-151. (Міжнародні наукометричні бази даних: *PИHЦ; Web of science; Thomson Reuters; AGRIS; The libraries of Oxford, Cambridge, Wales, Dublin; British Library*).

8. Коваленко К.С., Шкварчук Л.О., 2013. Управление диверсификацией товаропотоков через проекты. *Проблемы экономики и менеджмента*, 10, с.3-11. (Міжнародні наукометричні бази даних: *PИHЦ; Киберленінка; Google Scholar; WorldCat; Соціонет; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Registry of Open Access Repositories (ROAR); RePEc; Open Access Infrastructure for Research in Europe (OpenAIRE); EBSCO A-to-Z*). (Особистий внесок автора: запропоновано розглядати управління диверсифікацією товаропотоків через проекти).

*Видання водночас входить до міжнародних наукометричних баз даних

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Коваленко К.С., 2011. Диверсифікація як ефективний метод виходу на міжнародний ринок. В.: *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 19-21 травня 2011 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

10. Коваленко К.С., 2011. Мотиви здійснення експортної диверсифікації. В.: *Науково-практичне та теоретико-методологічне обґрунтування фінансово-економічного та управлінського потенціалу в аспекті розвитку економіки України: міжнародна науково-практична конференція*. Київ, Україна, 4-5 листопада 2011 р. Київ: Аналітичний центр «Нова економіка».

11. Коваленко К.С., 2012. Диверсифікація як спосіб розподілу ризику в концепції експортних можливостей. *Проблеми сучасної економіки в умовах фінансової нестабільності: міжнародна науково-практична конференція*. Одеса, Україна, 16-17 березня 2012 р. Одеса: ГО «Центр економічних досліджень та розвитку».

12. Коваленко К.С., 2012. Особливості системи оцінювання ефективності діяльності підприємств з виробництва харчових продуктів. В.: *Наукове забезпечення процесів реформування соціально-економічних відносин в умовах глобалізації: VI науково-практична конференція*. Сімферопіль, Україна, 25-27 квітня 2012 р. Сімферопіль: Кримський інститут бізнесу.

13. Коваленко К.С., 2012. Параметри товарних потоків підприємств. В.: *Маркетинг та логістика в системі менеджменту: IX міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 8-10 листопада 2012 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

14. Коваленко К.С., 2013. Вплив факторів оточення на механізм управління диверсифікацією товаропотоків в зовнішньоекономічній діяльності. В.: *Ефективне управління економікою: теорія і практика: науково-практична конференція*. Черкаси, Україна, 4-5 жовтня 2013 р. Черкаси: Черкаський державний технологічний університет.

15. Коваленко К.С., 2013. Фактори оцінювання конкурентних позицій в матрицях МакКінзі, ADL/LC та Sell/DMP для підприємств з виробництва харчових продуктів. В.: *Перспективні питання економіки та управління: міжнародна науково-практична Інтернет-конференція*. Дніпропетровськ, Україна, 08-09 квітня 2013р. Дніпропетровськ.

16. Коваленко К.С., 2015. Виробництво органічної продукції - як один з напрямків розвитку вітчизняного ринку харчових продуктів. *Актуальні проблеми економіки в умовах фінансової кризи: науково-практична конференція*. Київ, Україна, 18-19 вересня 2015 р. Київ: Аналітичний центр "Нова Економіка".

17. Коваленко К.С., 2017. Аналізування товаропотоків підприємств з виробництва харчових продуктів. В.: *Актуальні напрями забезпечення ефективності економіки країни: збірник матеріалів: IV міжнародна науково-практична конференція*. Запоріжжя, Україна, 21-22 квітня 2017р. Запоріжжя: ГО «СІЕУ».

АНОТАЦІЯ

Коваленко К.С. Диверсифікація товаропотоків підприємств в зовнішньоекономічній діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2017.

Дисертацію присвячено розкриттю теоретико-методологічних основ та розробці практичних рекомендацій щодо диверсифікації товаропотоків. Узагальнено основні властивості, види та характеристики товаропотоків. Окреслені основні підходи до трактування диверсифікації. Розкрито сутність поняття диверсифікації товаропотоків. Проаналізовано діяльність вітчизняних підприємств з виробництва харчових продуктів, визначені основні тенденції розвитку міжнародних вхідних та вихідних харчових товаропотоків та виявлено збалансованість бізнес-портфелів вітчизняних диверсифікованих компаній. Доведено ефективність впровадження стратегії диверсифікації товаропотоків в оптимальний момент на основі моделі TRTC. Удосконалено метод оцінювання ефективності диверсифікації товаропотоків шляхом обрахунку не тільки фінансових, але ще і нефінансових результатів.

Ключові слова: диверсифікація, товаропотоки, зовнішньоекономічна діяльність, виробництво харчових продуктів, ефективність, проект, оптимальний момент.

АННОТАЦИЯ

Коваленко К.С. Диверсификация товаропотоков предприятий во внешнеэкономической деятельности. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности) - Национальный университет «Львовська політехніка» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2017.

Диссертация посвящена раскрытию теоретико-методологических основ и разработке практических рекомендаций по диверсификации товаропотоков. Обобщены основные свойства, виды и характеристики товаропотоков. Очерчены основные подходы к трактовке диверсификации. Раскрыта суть понятия диверсификации товаропотоков. Проанализирована деятельность отечественных предприятий по производству пищевых продуктов, определены основные тенденции развития международных входных и выходных пищевых товаропотоков и выявлена сбалансированность бизнес-портфелей отечественных диверсифицированных компаний. Доказана эффективность внедрения стратегии диверсификации товаропотоков в оптимальный момент на основе модели TRTC. Усовершенствован метод оценки эффективности диверсификации товаропотоков путем расчета не только финансовых, но еще и нефинансовых результатов.

Ключевые слова: диверсификация, товаропотоки, внешнеэкономическая деятельность, производство пищевых продуктов, эффективность, проект, оптимальный момент.

ANNOTATION

Kovalenko K.S. Diversification of goods flows of enterprises in foreign trade activities. - On the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 - economics and management of enterprises (by the types of economic activity) – Lviv Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2017.

The purpose of the dissertation research is theoretical substantiation and development of methodical and applied recommendations for diversification of goods flows of enterprises in foreign economic activity. Object of the research is the process of diversification of goods flows of enterprises in foreign economic activity. The subject of the study are theoretical and methodological and applied provisions for the substantiation and assessment of the diversification of goods flows of enterprises in foreign economic activities.

In the first section "Theoretical basis of diversification of goods flows of enterprises in foreign economic activity", the essence, types, motives and risks of diversification of commodity flows in foreign economic activity were clarified. Particular attention is paid to studying the category of "commodity flows" of its classification and characteristics.

The results of the review and synthesis of literary sources have shown that the term "commodity flow" is often identified with similar content categories: "material flow", "economic flow" and "commodity turnover". However, commodity flows are only a part of all these components. In view of this, it is expedient to understand the movement of a certain quantity and assortment of goods from the manufacturer to the end user for a certain period of time, with the corresponding transport, using all the distribution units in the course of which logistic operations are performed on them. It is proposed to classify the trade flows on the basis of two properties - the type of product and the specificity of the flow. Trade flows of enterprises engaged in foreign economic activity inherent in a number of specific characteristics that occur due to changes in the jurisdiction of the owner, so all the characteristics of trade flows is advisable classified into general and specific characteristics. Specific trade flows in foreign trade stipulated the presence of certain restrictions that accompany import-export operations and specifies the customs procedures, which alter the characteristics of goods traffic, increase its value through the imposition of Volume and reduce speed due to the additional time spent on paperwork certifying the quality, origin, manufacturer, product and so on.

Diversification as an economic category has a wide range of applications and is used to interpret various economic processes. A thorough study of the views of scholars has revealed three approaches to the interpretation of diversification: 1) as a type of corporate strategy; 2) as a marketing strategy; 3) as a method of reducing investment risks. To investigate the flow of goods, it is expedient to treat diversification as a strategy that provides the company with a way out of the main business, penetration into new types of activities and spheres of management, expansion of the assortment of goods groups in order to avoid fluctuations of the profits and reduce the risk.

Based on the analysis of common and distinctive features of existing methods for assessing the effectiveness of diversification, four groups have been formed. The methods

of each group have their advantages and disadvantages: most of the proposed methods do not fully assess the effectiveness of diversification of merchandise flows alone, and the correct results are only those whose calculation is based on several simultaneously involved methods. On the basis of this, a method for assessing the diversification of commodity flows through the calculation of financial results for non-financial results, which the enterprise receives through the diversification of trade flows, is formed.

The second section of the dissertation research "Analysis of commodity flows of enterprises for the production of food products" is devoted to the study of the peculiarities of the formation of food commodity flows. The analysis of the internal market of food commodity flows, the tendencies of the development of the foreign food production market and the formation of the commodity structure of the diversification of foreign economic activity of enterprises based on the matrix ADL/LC.

Analysis of the state of diversification of trade flows of domestic food production enterprises has determined that most of the analyzed enterprises carry out marketing diversification, by implementing similar projects in order to increase consumers. But, despite the goal of diversification, according to a study, the effectiveness of diversification depends on the success of the project, and in some enterprises it is not. Based on the ADL / LC model, it has been found that the business portfolios of the analyzed food companies are unbalanced, that is, business projects of the enterprises do not allow to predict that the period of profitability of such enterprises will be long.

In the third section "Improvement of organizational and methodical principles for the diversification of foreign economic activity of enterprises", measures for increasing the efficiency of the strategy of diversification of commodity flows at food-processing enterprises were substantiated; Methods of assessing the effectiveness of diversification of commodity flows have been improved and a mechanism for increasing the quality of diversification of commodity flows has been developed.

On the basis of mathematical and graphic models it is proved that by introducing diversification of trade flows, the enterprise increases the period of its profitability. Based on the TRTC model and comparisons of marginal revenue and expenditure, it has been formed that the use of diversification in the optimal period of the enterprise increases its profitability, which makes it possible to assert that the use of such a strategy at the enterprise yields results in the form of increase in yield. A method of managing diversification has been developed.

Method of managing the diversification of commodity flows in foreign economic activity is developed, depending on the element of expansion, which consists of two aspects - as a process of realization of the set goals of the enterprise through projects, and as an optimization of the logistic process of the enterprise. The method of managing diversification of goods flows through projects is appropriate when the company has clearly defined goals and objectives, and the process of their implementation is realistic for the enterprise. The method of managing diversification in the logistics system involves changes in the supply chain due to the expansion of the directions of incoming and outgoing goods at the enterprise

Key words: diversification, commodity flows, foreign economic activity, production of food products, efficiency, project, optimal moment.